

Lantbrukares syn på risker och säkerhet i arbetsmiljön

- ett genusperspektiv

Bakgrund

Kvinnor i lantbruket synliggörs sällan i statistiken och forskningen, och könsuppdelad information är därför knapp (Javefors-Grauers, 2003). Konsekvenser av en olycka i lantbruk är dessutom ofta större för kvinnor än för män (broschyr LRF 'Kärlek och sunt bondförnuft-att gifta sig med ett lantbruk') och deras möjlighet att påverka ekonomiska och strategiska beslut är lägre (Javefors-Grauers, 2003). Miles (1990) menar att anledningen till att kvinnors arbete är osynligt är att det ständigt pågår och märks oftast först då det inte görs, vilket har stora likheter med ett kontinuerligt systematiskt säkerhetsarbete. McCoy et al. (2002) konstaterar att det är få studier som undersökt just kvinnors roll och exponering för olyckor i lantbruket. I en studie av amerikanska ungdomar i lantbruket (Westaby and Lee, 2003) fann man bl. a. att kvinnor var mer säkerhetsmedvetna och mindre risktagande än män. Lantbruket ligger i topp bland de yrkesgrupper som har mycket höga olyckstal. Kvinnliga jordbruksarbetare löper fyra gånger högre risk än andra kvinnor i arbetslivet att skadas allvarligt på jobbet, för männen i jord- och skogsbruket är det tre gånger högre risk (Larsson et al., 2009). Underrapportering av olyckor är dessutom mycket stor (Pinzke och Lundkvist, 2006).

Föreliggande studie är en vidareutveckling av ett projekt inom ramen för "Program inom lantbruket för förebyggande av olyckor, baserat på delaktighet och nätverk för socialt stöd". Projektet inleddes med en baslinjeundersökning med hjälp av enkät, för att kartlägga lantbrukarnas attityder till risker i arbetet och deras bedömning av hanterbarheten av sådana risker samt hur detta påverkade säkerhetsarbetet (Stave et al., 2006). Resultaten visade att sambandet mellan riskuppfattning och säkerhetsaktivitet medierades å ena sidan positivt av upplevd hanterbarhet av risk, och å andra sidan negativt av stress. Dessa två vägar tog ut varandra så att en påverkan från riskuppfattning till säkerhetsaktivitet uteblev. Resultaten i studien visade på en tendens till att kvinnor hade en lägre riskuppfattning än män dvs. de ansåg sig vara mindre utsatta för risker, samt en lägre riskacceptans än män dvs. accepterade inte risker lika mycket. Andelen kvinnor i det tidigare projektet var dock för litet för att kunna dra några säkra slutsatser specifikt om kvinnors attityder till risk och säkerhet då kvinnorna i undersökning utgjordes av endast 6 % vilket då var den samma som andelen kvinnor registrerade som huvudansvariga lantbrukare i LRF:s register (med över 20 ha jord/skog). Andelen kvinnor inom lantbruket har under senare år ökat och var år 2007 39 % och som egenföretagare utgjorde kvinnorna 15% (Jordbruksstatistiskt årsbok, 2009). För att kunna dra slutsatser om kvinnliga lantbrukare behövs därför ytterligare information.

Syftet med föreliggande projekt var att kartlägga lantbrukande kvinnors attityder till risker och säkerhet i arbetet. Huvudfrågeställningen var:

- Hur ser lantbrukande kvinnors erfarenheter, attityder och handlande ut vad gäller risker och säkerhet samt faktorer som påverkar säkerhetsaktivitet/beteende såsom stress, riskhantering och riskacceptans?

Resultaten analyseras och diskuteras i jämförelse med tidigare studier där framförallt mäns handlande, erfarenheter, attityder till risk och säkerhet har beskrivits.

Material och metoder

Förstudie

Under december 2006 - januari 2007 genomfördes 6 intervjuer på olika gårdar i Västsverige. Totalt intervjuades 8 lantbrukare, av dessa var 4 kvinnor och 4 män. Två parintervjuer genomfördes med lantbrukande makar, övriga fyra individuellt. Samtliga intervjuer skedde i lantbrukarnas hem och varade mellan 1-2,5 timmar. Intervjuerna var initialt utformade i sex teman; riskperception, riskacceptans, säkerhet, olyckor/tillbud, genus och framtiden, men frågorna kom i enlighet med Grounded Theory (Glaser och Strauss, 1967) att förändras under arbetets gång, intressanta trådar som gavs vid varje intervjutillfälle följdes upp med följdfrågor och påverkade nästa intervjus frågeställningar. Två övergripande frågeställningar förekom i alla intervjuer; "Kan du berätta för mig hur du uppfattar risker i ditt arbete?" och "Vad betyder säkerhet för dig?". Varje intervju spelades in och transkriberades ordagrant och analyserades i samma ordning som de utfördes men det analysarbetet gjordes först senare.

Huvudstudie

Undersökningen gjordes under mars till maj 2009. Metoden som användes var intervjuer i grupp s.k. fokusgrupper (Kitzinger, 1994) där 4-7 lantbrukande kvinnor gemensamt diskuterade erfarenheter och attityder till risker och säkerhet i arbetet. En samtalsledare ledde diskussionen med hjälp av en intervjuguide men samtalen fördes mestadels fritt och interaktionen mellan gruppdeltagarna uppmuntrades aktivt. Interaktionerna ger annan information och kan därigenom bli rikare i data avseende till exempel attityder än vid enskilda intervjuer med samma deltagare. Sex fokusgruppsmöten genomfördes med lantbrukare från hela Sverige på cirka 1 - 2 timmar vardera.

De tidigare gjorda personliga intervjuer med 4 kvinnor och 4 män analyserades inledningsvis och det resultat som framkom låg till grund för den frågeguide som upprättades för fokusgruppsintervjuerna. Två huvudfrågor användes: Kan ni berätta om hur ni uppfattar risker för er själva i ert arbete, och risker för andra på gården? Vad innebär säkerhetsarbete för er? Vid mitten av mötet visades en bild på resultaten från förstudien (Figur 1) och man diskuterade dessa resultat. Huvudfrågorna och bilddiskussionen var densamma vid varje intervju men följdfrågorna blir mer och mer förfinade och riktade, allt eftersom det teoretiska urvalet skedde och analysprocessen fortgick.

En kvalitativ undersökning är särskilt relevant då vi studerar ett fenomen som är relativt outforskat. Då analysen syftar till att identifiera attityder, påverkande förhållanden samt intressanta samband mellan genus och attityder till risker och säkerhet användes den kvalitativa metoden Grounded Theory (Glaser och Strauss, 1967; Charmaz, 2006). I en Grounded Theory-studie kan grupp- och sociala strukturella processer i miljön studeras. Metodiken syftar till att upptäcka och utveckla en empiriskt grundad (substantiv) teori.

Urvalet av kvinnorna skedde genom kontakt med LRFs lokalkontor, kontakter med kvinnliga nätverk samt utbildningar. Åldern varierade från ca 20 till 70 år. Intervjuerna hölls på någon deltagares gård, konferenscenter samt en skola. Urvalet skedde stegvis allteftersom mönster framträdde i materialet. Intervjuerna spelades in på band och transkriberades ordagrant, därefter kodades materialet i meningsbärande stycken utifrån forskningsfrågan. Kategorier växer fram för att därefter leda till nya teorier och mönster. Fältanteckningar fördes under och efter intervjuerna och memos dvs. systematiska anteckningar med reflektioner, jämförelser och bilder fördes under hela forskningsprocessen. Efter den sjätte intervjun ansågs materialet vara mättat dvs. inga nya kategorier uppkom.

Resultat

Förstudie

Analysen av de åtta djupintervjuerna resulterade i en bild (se figur 1) om förhållanden och könsskillnader med hänseende till risk och säkerhet i arbetsmiljön. Två kärnkategorier framkom där kvinnor förhåller sig till säkerhet mer preventivt-reflekterande och män mer reaktivt-handlingsinriktat. Dessa kategorier är kopplade till den gemensamma livsformen där man har separerade men sammanflätade roller. Den gemensamma sfären är större än de skilda och kvinnor och män har till stor del en samsyn runt säkerhet.

Kvinnor	Tillsammans	Män
preventiva 'tänker efter före'	separerade roller men sammanflätade	reaktiva 'jag skulle bara'
inomhus med människor	säkerhetsbeslut - eniga	utomhus med maskiner
inser och pratar om risker	förebyggande säkerhet är ej lönsamt	'du kan aldrig ta bort all risk'
hjälper till och stöder (osynlig)	olyckor beror på stress	bestämmer
övervärderar ej egen förmåga	arbetet går före hälsa	tillit till egen förmåga
gränssättande – vårdande	barnen sätter säkerhets- nivån	'risker är inget man tänker på'
ansvarar för barnen	skiljer sig från lönearbete	'vi väljer vår egen risk'

Figur 1. Bild på de två kärnkategorierna; preventiva kvinnor och reaktiva män samt den gemensamma sfären tillsammans.

Skillnader mellan könen

Kvinnan förhåller sig mer preventivt - reflekterande till säkerhet, hon 'tänker efter före'. Hon framhåller vikten av reflektion och planerar utförandet av arbetsuppgifterna för att minska riskerna. Kvinnan övervärderar inte sin förmåga utan inser sin fysiska begränsning i fråga om styrka och agerar säkerhetsmässigt därefter. Säkerhetsbeslut fattas tillsammans men det är vanligt att kvinnan uppmanar mannen att vidta åtgärder. Kvinnans roll är gränssättande och vårdande, där hon tar ansvar även för andras säkerhet. I näringsverksamheten är hon ofta osynlig, hon betraktas av mannen som hon 'hjälper till', en stödfunktion till mannen. Hon ser sig själv som likvärdig men med andra arbetsuppgifter, och anser sig vara jämlik men med uppdelade funktioner. Hennes arbete refereras ofta till som inomhus medan mannens är utomhus. Kvinnans ansvar är det sociala, relationer och hälsa. Hon kan prata om problem och svagheter. Detta kan uppfattas som ängsligt, men kan också ses som kritiskt och reflekterande. Kvinnan har lägre riskacceptans än mannen. Hennes riskhantering innebär – "Man väljer riskerna själv och kan bara påverka eget tänkande, riskerna går att förebygga". Barnen är kopplade till kvinnan och är hennes rollansvar. Det är bara kvinnorna som spontant pratar om barnen i våra intervjuer, men barnens säkerhet är viktiga för båda då barnen sätter säkerhetsnivån.

Mannen förhåller sig mer reaktivt - handlingsinriktat till säkerhet, han agerar och råkar oftare ut för händelser med förklaringen 'jag skulle bara'. Mannen har en stark tillit till egen förmåga 'en god karl reder sig själv'. Inte sällan arbetar mannen ensam och anpassar

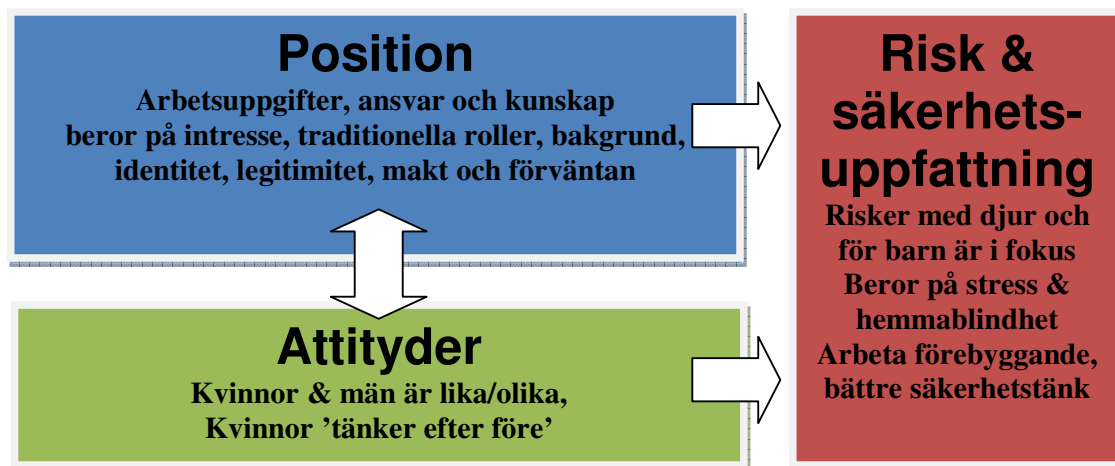
säkerhetshanteringen efter medvetenheten och tilliten till den egna förmågan. Mannens säkerhetstänkande innebär att reagera i handlandet, detta ligger i linje med hur många småföretagare bedriver sin verksamhet. Detta kan utgöra ett problem vid mer strategisk planering eller systematiskt arbete. Mannens roll är utomhus, starkt kopplad till maskiner och han har det tyngsta fysiska arbetet. Han skall se till att arbetet med traktorn och arbetet i skogen blir utfört. Kvinnan kan beskriva mannen men mannen kommenterar sällan kvinnan. Mannen har högre riskacceptans än kvinnan. Hans riskhantering innebär- ”Man får leva med riskerna, allt går inte att bygga bort, det är säkrare nu”

Den gemensamma livsformen - tillsammans

Livsformen påverkar rollerna i lantbruket som är klart uppdelade men samtidigt sammanflätade nästan symbiotiskt. Det gemensamma är större än det separata och livsformen utgör verksamheten såväl medlet som målet. Deras arbetsliv skiljer sig från lönearbetarnas. Här finns ingen fritid i egentlig mening och det krävs kompetens på en mängd olika områden. De är medvetna om att det som båda gör är nödvändigt för att verksamheten ska fungera. Ofta är man utanför samhällets skyddssystem och även om man har försäkringar går de inte att utnyttja då man inte kan få tag i någon insatt hjälp, därför används barn och släkt som stöd och ett nätverk är nödvändigt för att klara sig. I livsformen ligger även den småföretagaranda i vilken det hela tiden finns uppgifter som är nödvändiga att utföra för att verksamheten ska gå ihop. Det finns en hög grad av ansvarstagande och en uppfattning om att arbetet går före allt annat. I det lilla företaget finns ibland inte den långsiktiga planering som ett större företag kanske har, vilket bland annat gör att risker övervägs i samma stund som de uppstår. Arbetet går före egen hälsa, har man anställda eller barn höjer detta säkerhetsnivån. Att arbeta förebyggande uppfattas inte lönsamt. Uppfattningen bland lantbrukarna är att det finns risker som är nödvändiga.

Huvudstudie

Från fokusgruppsintervjuerna framkom en bild där kvinnans position i lantbruket påverkade både attityder samt risk- och säkerhetsuppfattning. Med positionen avses arbetsuppgiften, ansvarsområdet och den roll man har på gården, detta framkom som kärnkategorin i analysen. Positionen är heterogen då kvinnor i lantbruket har olika förutsättningar och roller. Attityder till sig själv och andra beträffande hur man tänker och agerar påverkade också säkerhetsuppfattningen men förs också tillbaka till positionen.

Figur 2 Kvinnornas position på gården påverkar egna attityder och säkerhetsuppfattningen.

Position

Kvinnornas arbete och position på gården - lantbrukare eller medhjälpare

Vilken position man hade på gården var av betydelse för den roll och den legitimitet man hade för att få respekt för åsikter om hur risk och säkerhet skulle hanteras. Flertalet av lantbrukarna i studien arbetade heltid i lantbruket jämsides med deras män. Några hade ett annat yrke och jobbade utanför gården men deltog delvis i arbetet med djuren. Dessa sågs då som medhjälpare trots en stor insats i verksamheten. Denna inte likvärda position med mannen som var företagaren gav upphov till svårigheter att få gehör för gränssättning eller säkerhetstänkande. Ett fåtal av kvinnorna betraktade sig som huvudansvariga och männen som medhjälpare, då var också situationen den omvända. Ytterligare några arbetade som djurskötare och var anställda. De som var arbetsgivare kände att stort ansvar för de anställdas säkerhet vilket inte helt konfirmerades av de som var anställda. Man prioriterade den anställdes säkerhet framför ens egen men de ökade kraven på säkerhet för anställda sågs oftast som något positivt då säkerhetsarbetet innebar en förbättring av arbetsmiljön i stort. Positionen beror bl.a. på intresset som styr arbetsuppgiften och därmed också vilka risker och vilken säkerhet man uppfattar. Intresset för djur är viktigt för engagemanget, det är något som sköts hela året och bägge eller fler kan denna uppgift medan mannens område som är maskiner och skog hör samman med säsongarbete såsom skörd och skogsarbete.

Traditionella roller i arbete och familj

Positionen påverkas mycket av de roller man har i arbetet och familjen. Både i för- och i huvudstudien fann vi en traditionell bild av arbetet på gården där kvinnan i större utsträckning tog hand om hem och djur medan mannen arbetade med maskiner och i skogen. Gruppens heterogenitet i fråga om position och roll på gården påverkade hur de identifierade sig med den traditionella bilden med kvinnan hos djuren och männen med maskinerna. Lantbrukarna lärde sig av sina föräldrar och positionen gick i arv, de kvinnor som var huvudansvariga på gården kunde referera till pappa medan de flesta kvinnor följde i mammas spår.

Legitimitet och respekt för kvinnors kunnande

De kvinnor som inte jobbade fullt i lantbruket utan hade en huvudsysselsättning utanför gården hade en position där det var svårt att få legitimitet dvs. respekt och gehör för åsikter om risker och säkerhet. Kvinnornas insats i lantbruket underskattas ibland både i omfattning och som insatser vid problem och avlösning. Deras jobb blev osynligt och lågt värderat, deras position var undervärderad. Det fanns å andra sidan de kvinnor som var huvudmän (!) som uppfattade att de blev lyssnade till och fick respekt, eller att jobba på en större gård då anses du mer professionellt. Att ha positionen som professionell baseras också på kunskap.

De yngre kvinnorna påpekade att de blev bemötta på ett annat sätt än männen. Deras intresse för och kunnande med djur blev lägre värderat än hantering av maskiner. Detta påverkade positionen, självförtroendet, egenvärdet, och attityder. Det fanns också en fastlåsningsposition om man var för påstridig. På förfrågan om de yngre kvinnorna kunde se sig själva som företagsledare i framtiden var de mycket tveksamma till detta. Förväntan om en position med mer makt i framtiden var låg, möjligen fanns arr bli specialist dvs. via kunskap.

Makt att påverka eller bara ta ansvar

Det visade sig att många kvinnor hade svårt att få igenom sin syn på säkerhet, då männen hänvisade till sina normer från sin uppväxt. Kvinnorna blev då ensamma med ansvar och oro. Denna polarisering pekar på en maktlös position, där man får en tjtande negativ roll i förhållande till säkerhet. Uppväxt utanför lantbruket kunde innebära att man aktivt valt yrket

och var ledande i verksamheten. Denna bakgrund medförde en position som innebar att man hade en lägre riskacceptans och en annan attityd till säkerhet. De kunde referera till andra vilket gav dem en styrka. Denna bakgrund kunde möjligen ha andra nackdelar då det inte hade stöd i lantbrukskulturen. Lönsamhet, investeringar och långsiktighet påverkar motivationen att satsa på säkerheten. En bättre ekonomi tycks leda till en starkare position för kvinnan medan en sämre leder till att hon i större utsträckning jobbar utanför gården för försörjningen.

Lantbrukande kvinnors identitet, status och syn på sig själva

I det personliga mötet med lantbrukarna framkom en god tilltro till deras förmåga och värde. Däremot saknas en stöttande kultur för de kvinnor som har lantbruket som profession vilket påverkar positionen. Under intervjun blev kvinnorna tillfrågade vad de kallar sig själva och de svarade oftast lantbrukare. Bonde är en man men lantbrukare är mer könsneutralt. När man talar om de kvinnor som inte står som huvudman på gården pratar man om dem som någons fru, någon utan egen identitet. Det är viktigt att inte nedvärdera lantbrukaryrket, det ger lägre status för yrket vilket samtidigt påverkar kvinnans position negativt.

Attityder

Positionen på gården och i arbetet påverkade attityden till arbetet och rollfördelningen men attityden påverkade också positionen. Attityden både till sig själva och omgivningen låg också till grund för synen på risk och säkerhet.

Kvinnor och män är lika

De som arbetade jämsides med sina män tyckte att rollerna hade förändrats att man nu var mer jämlika men hade olika uppgifter inom lantbruket. Denna attityd relaterar till en position där kvinnan uppfattas och uppfattas som professionell man kanske kompletterar varandra men båda har legitimitet och makt. Då kvinnan och mannens position värderades mera lika tyckte kvinnorna att det också fanns en samsyn i attityd till säkerhet. Man framförde andra idéer om vilka faktorer som kunde bidra till högre respektive lägre riskmedvetenhet. Det berodde mer på person än kön. Säkerhetstänkandet kunde också ses som en mogenhet, att vilja ta ansvar. Beslut och planering av större säkerhetsåtgärder gjordes gemensamt. Denna attityd är kopplad till en position där man delar ansvar. De lantbrukare som hade ledande positioner och hade förtroendeuppdrag inom lantbrukets organisationer hade positioner, attityder och säkerhetsuppfattningar som till större del liknade männens. Några av dessa var tveksamma till om deras arbete kunde betraktas som osynligt, enligt den traditionella bild som framkom i förstudien. Däremot påpekades att det fanns många ensamma och osynliga män, som således hade en sämre position än kvinnorna.

Kvinnor och män är olika

Det framkom en bild av kvinnor såsom mer säkerhetsmedvetna. Dessa skillnader mellan kvinnor och män kan ses i förhållande till positionen i både arbetet och familjen. Det kan vara kompletterande roller till mannen eller ha sin grund i kultur och tradition där genus skapas i sociala processer. Vad som bör observeras är att det inte framhålls orättvisor eller maktlöshet men att de flesta egenskaperna eller attityderna är bättre i förhållande till motsvarande hos mannen, svagheter kunde vara ex. oro.

- Kvinnor tänker mer på säkerhet än män.
- Kvinnor har ofta fött barn och kan förstå djuren bättre, dom är mer vårdande.
- Kvinnor är försiktigare och mer tålmodigare.
- Kvinnor är bättre på att kommunicera och på det sociala.

Dessa attityder kan ses som kvalitéer där man är försiktig och tålmodig men också som ett undvikande. Lantbrukarna valde bort vissa farliga uppgifter som mannen fick göra, vilka kanske kan bidra till att förklara varför kvinnor inte drabbas lika ofta av allvarliga olyckor men också sätter dom i en annan position.

Kvinnor ' tänker efter före'

I förstudien framkom att kvinnor oftare 'tänker efter före'. Detta konfirmerades i huvudstudien med motivet att man ville undvika riskfyllda lägen och vara förberedda med olika säkerhetslösningar eller utrustning. Detta preventiva förhållningssätt kunde vara en följd av att förhållandena i lantbruket inte var avpassat efter kvinnors fysiska styrka och mått och att de därför måste ta till andra åtgärder. För att kompensera för sitt "underläge" fysiskt behöver man 'tänka efter före'.

Risk och säkerhetsuppfattning

Riskuppfattningen är till stor del samstämmig med männens men man ser riskerna mer inom de områden där man har större intresse och där man är aktiv dvs vilken position man har i arbetet. Huvudstudien konfirmerar förstudien i att lantbrukarna är riskmedvetna, frågan är då hur denna kunskap övergår i handling och hur den prioriteras. Säkerhetsarbetet påverkas också av de attityder man har om hur man själv och andra fungerar och hur man blir bemött och huruvida man får stöd eller ej från sin omgivning. Lantbruket uppfattades som en riskfylld arbetsmiljö men säkerheten hade förbättrats med åren. Det är andra risker nu då det är mer mekaniserat, det fanns dock alltid risker med att arbeta med levande varelser.

Kvinnorna ser främst risker med djurhantering och runt barn

Risk och säkerhetsuppfattningen dominerades av djurhantering som var det största samtalsämnet i alla intervjuer. Detta är oftast kvinnornas arbetsområde och intresse därför påverkar det positionen på gården, här ser de flesta riskerna i arbetet. Risker med barn i lantbruket utgör en stor oro, det är också en avvägning mellan barnens intresse för lantbruket och riskerna som barnen kunde utsättas för. Kvinnorna ansåg att männen stod mer för att barnen t ex skulle köra traktor som små för att bli en del i lantbruket, dvs. bevara yrket, gården och traditionen. Kvinnorna satte säkerhetsnivån för barnen högre än vad männen gjorde med prioritering på personlig säkerhet för barnen. Risker vid hantering av maskiner, kemikalier och skogsarbete var inte så vanligt förekommande för kvinnor men riskerna uppmärksammades. Kvinnorna ansåg att olyckor sker för att det är stress och man blir hemmablind då det sker en normalisering av riskerna.

Riskerna bör hanteras preventivt de bör byggas bort

Kvinnorna menade att riskerna skulle byggas bort vilket är ett mer strategiskt sätt att tänka preventivt. Detta kunde kopplas till positionen som företagare och förutsatte en upplevelse av makten att kunna påverka. Det framkom också en mer relationsbaserad syn på säkerhetsarbetet som var kopplad till kvinnors kommunikationsförmåga. Man framhöll att lantbrukare ofta var ensamma och behövde stötta och lära av varandra genom att förbättra kommunikationen. Ökad intern kommunikation mellan de som arbetade på gården nämndes dock inte. Rätt säkerhetstänk var det som behövdes för att skapa säkrare arbetsplatser där säkerheten prioriterades. Man kan här jämföra med säkerhetskultur där man ser säkerhet som en organisations och ledarfråga beroende på sin position i arbetet.

Diskussion

Resultaten från förstudien upprepades till viss del av huvudstudien men den traditionella bilden berodde på vilken position dvs. det arbete, roll och vilken professionalism kvinnorna hade. Blir man sedd och ser man sig själv som medhjälpare fanns det svårigheter att påverka de beslut som rörde risk och säkerhet i arbetsmiljön. Liepins (1998) menar att genusstudier i lantbruk alltid har behövt ta upp frågor om makt, antingen direkt eller indirekt. Makt, status, engagemang och förtroende påverkar människors syn på riskuppfattning och acceptans (Flynn et al., 1994). Nilsson (2009) intervjuade lantbrukande föräldrarna och skriver att säkerhetstänkandet till viss del kunde ses som en genusfråga då det var främst kvinnor som poängterade säkerheten. De påpekade också att säkerhetstänkandet påverkades av om man inte var uppvuxen i lantbruket, man hade då en annan referensram och en lägre riskacceptans vilket också framkom i denna studie. De kvinnor i vår studie som var ledare eller mer jämställda visade en uppfattning mer lik männens genom att t ex. poängtera att säkerhet var svårt att prioritera då man inte hade råd eller tid. Detta kan peka på en socialisering mot det tänkande som är normen (mannens). Detta fann även Cole et al. (2000) i en studie med fokus på traktorkörning och påpekade faran med att kvinnors större riskmedvetenhet därmed skulle gå förlorad. Detta skulle kunna innebära att då kvinnorna kommer i ledande position så ökar riskacceptansen i likhet med mannens, där produktionen får gå före säkerheten.

Kvinnornas preventiva syn var i samklang med lagen om systematiskt arbetsmiljöarbete (SAM). Green (1999) gjorde intervjuer med kanadensiska lantbrukarpar vilka menade att lantbrukare behöver planera sin verksamhet men också fokusera på nuet, göra det som behövs göras snarare än att oroa sig över framtiden. Kvinnorna i Greens studie menade att konsekvensen av vissa risker var så stora så att männen behövde bortse från dem för att kunna koncentrera sig på jobbet. Här påpekades att den mest negativa sociala influensen för ett osäkert beteende var den förebild som fäder visade sina barn under uppväxten.

'Så här gör vi här' och har alltid gjort tyckte kvinnorna att männen resonerade ibland. Detta kan ses som en spegling av en kultur som befäster den sedan tidigare manliga kulturen i lantbruket och företagets strategier eller säkerhetstänkande tillhör bara den som är proffs. Kvinnorna i studien framhöll vikten av ett säkerhetstänkande, där man inte accepterade eller normaliserade risker, detta konfirmerar den tidigare studien (Stave et al, 2006) där kvinnor visade en lägre riskacceptans än männen. Huruvida den kan omsättas i handling och få genomslag beror på om kvinnorna har legitimitet och kan få respekt för sitt tänkande. Det kan också vara frågan om en brytning mellan familjekultur och företagskultur där båda vet att det är viktigt men försörjningen går före.

Kanske är säkerhetsarbetet på samma sätt som många kvinnliga ansvarsområden ett osynligt och tärande ämne dvs. ett gott resultat är osynligt, det blir inga olyckor men det kostar. Detta är i linje med den del av hemarbetet som kvinnor oftast utför såsom sociala kontakter, barnuppfostran, gåvor etc. som sällan ger någon belöning utan tas för givet. Elvin-Nowak och Thomsson (2003) menar att detta är en del av hur vi återskapar genusroller. Om man får negativ återkoppling och kanske känner sig tjugig om risker kan det påverka kvinnornas kraft och motivation att genomföra goda säkerhetslösningar. Det är därför av stor vikt att mycket av säkerhetsarbete synliggörs, särskilt det som inte är tekniskt-fysiskt, det som handlar om prioriteringar, rutiner eller kommunikation. Charles och Walters (2008) forskar om könsskillnader i samtal om hälsa, de menar att hur och om vi pratar om hälsa är ett sätt att göra kön. De lantbrukande kvinnornas samtal och kommunikation om risker och säkerhet är kanske en del av den position och roll hon har i lantbruket.

Det som ibland ifrågasätts vid kvalitativa studier är generalisering. Hur kan man veta att först intervjuer med 4 män och 4 kvinnor och sedan med 27 kvinnor skulle kunna ge en bild av hur det är för kvinnor i lantbruket. Detta vet man inte men det systematiska arbetssättet vid analysen av de 150 sidor stora intervjumaterialet samt all data från minnesanteckningar, personliga möten, tidigare forskning mm som ingår, utgör en bred bas för analysen (Seldén, 2005). Det som presenteras här är ingen sanning utan ett förslag till teori, det är en början som bör studeras vidare. Möjligheten att de som deltog i studien är mer intresserade av risker och säkerhet i arbetsmiljön än lantbrukare i allmänhet föreligger men detta är ett problem som kvarstår även vid andra former av datainsamling då deltagandet är frivilligt.

Hur vet man att de intervjuade säger som det är? En förtroendefull öppen atmosfär vid intervjuerna är viktig (Sim, 1998) och deltagarna i denna studie var mycket öppna och delade med sig av tankar och erfarenheter. Fördelen med gruppintervjuer är just interaktionen mellan deltagarna (Kitzinger, 1994), så att ämnen som kanske inte samtalsledaren tänkt på kommer upp, att påståenden blir ifrågasatta och en diskussion med flera olika perspektiv. Genusperspektivet kunde ibland bli känsligt då den traditionella kvinnorollen har en negativ stämpel i vårt samhälle. Något intryck av hjälplöshet fanns inte, snarare tvärt om vilket fått mig som forskare att tänka på och ifrågasätta mina egna förutfattade meningar och syn på genus. Denna läroprocess är också en del av metoden (Wibeck et al., 2007).

Referenser

- Charles, N. and Walters, V. (2008). 'Men are leavers alone and women are worriers': Gender differences in discourses of health. *Health, Risk and Society*, 10(2): 117-132.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory, A practical Guide Trough Qualitative Analysis*. Sage Publications.
- Cole, H. P., Westneat, S. C., Piercy, L. R., Struttman, T. (2000). Sex Differences in Principal Farm Operators' Tractor Driving Safety Beliefs and Behaviors. *Journal of the American Medical Women's Association*, 55(2):93-5.
- Dewar, D. M. (1996). Farm Health and Safety Issues: do men and women differ in their perceptions? *AAOHN Journal* 44(8): 391-401.
- Djurfeldt, G och Gooch, P. (2001). Bondkärningar – kvinnoliv i en manlig värld. Sociologiska Institutionen Lunds Universitet, ss 33, 35-37.
- Elvin-Nowak, Y och Thomsson, H (2003). *Att göra kön, om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Albert Bonniers Förlag AB, Stockholm.
- Flynn, J., Slovic, P., Mertz, C. K. (1994). Gender, Race and Perception of Environmental Health Risks. *Risk Analysis*, 14(6):1101-1108.
- Glaser, B. and Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. New York, Aldine.
- Green, K. L. (1999). Farm Health and Safety; Rural Couples' Beliefs and Practice. *Journal of Agricultural Safety and Health*, 5(1); 83-96.
- Haugen, M. S. (1998). The gendering of Farming. The case of Norway. *The European Journal of Womens' Studies* 5, 133-135.
- Haugen, M. S. och Blekesaune, A. (2005). Farm and off-farm Work and Life Satisfaction among Norwegian Farm Women. *Sociologia Ruralis* 45; 71-85
- Javefors Grauers, E. (2003). *Kvinnor och män som jordbrukare*. Lantbruksbaserat företagande och olika stödformer för utveckling av landsbygden i ett genusperspektiv med exempel från Östergötland. NUTEK rapport R 2003:3.
- Jordbruksverket/Skogsstyrelsens rapport 2007:8.
- Jordbruksstatistisk årsbok (2008). Sveriges officiella statistik, Tabell 7.4 och 7.5 pp 131-132, Jordbruksverket.

- Kitzinger, J. (1994). The methodology of Focus Groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1): 103-121.
- Larsson, T. J., Normark, M., Oldertz, C. och Tezic, K. (2009). *Allvarliga arbetsskador och långvarig sjukfrånvaro 2008*. Stockholm: AFA.
- Liepins, R. (1998). The gender of farming and agricultural politics: a matter of discourse and power. *Australian Geographer*, 29:3, 371-388.
- McCoy, C. A., Carruth, A. K. and Reed, D. B. (2002). Women in agriculture: risk for occupational injury within the context of gender role. *Journal of Agriculture Safety and Health* 8(1): 37-50.
- Nilsson, K. (2009) *Föräldrars attityder till barn och ungdomars uppväxtmiljö, risker och olyckstillbud på lantbruk*. Rapport från LTJ fakulteten – Arbetsvetenskap, Ekonomi och miljöpsykologi, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).
- Pinzke, S. och Lundqvist, P. (2006). *Arbetsolycksfall i jord- och skogsbruk 2004*. Slutrapport, Temagrupp Arbetsvetenskap, Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi (JBT).
- SAM (systematiskt arbetsmiljöarbete). länk Arbetsmiljöverkets hemsida där AFS 2001:01 också finns: <http://www.av.se/teman/sam/index.aspx>
- Seldén, L. (2005). On Grounded Theory – with some malice. *Journal of Documentation* 6(1): 114-129.
- Sim, J. (1998). Collecting and analyzing qualitative data: issues raised by the focus group. *Journal of Advanced Nursing*. 28(2): 345-352.
- Stave, C., Pousette, A. and Törner, M. (2006). A model of the relation between risk perception and self-reported safety activity. *Occupational Ergonomics* 6, 35-45
- Westaby, J. D. and Lee, B. C. (2003). Antecedents of injury among youth in agricultural settings: A longitudinal examination of safety consciousness, dangerous risk taking, and safety knowledge. *Journal of Safety Research* 34, 227-240.
- Wibeck, V., Abrandt Dahlgren, M. and Öberg, G. (2007). Learning in focus groups: an analytical dimension for enhancing focus group research. *Qualitative Research*, 7(249):249-267.

Publikationer

Stor vikt har lagts på att författa en större rapport på svenska ingående i Arbets- och miljömedicins rapportserie. Den är skriven på relativt populärvetenskapligt språk så att den kan läsas av allmänheten och i synnerhet lantbrukare. Rapporten kan laddas ner från AMMs hemsida; http://www.medicine.gu.se/digitalAssets/1291/1291088_125.pdf.

Övrig resultatförmedling till näringen

Deltagande och presentation av en poster avseende förstudien på konferensen Arbete i människors liv (Work and Life Course) i Göteborg 13-14 maj 2009 vid Göteborgs Universitet, Institutionen för arbetsvetenskap. Feedback på förstudien blev härmed möjlig. Detta deltagande ersatte NMAOH konferens som numera endast hålls vart annat år. Presentation av studiens resultat på LAMKs arbetsmiljökonferens på Hamra Gård den 3 mars 2010. Resultaten diskuterades under ett seminarium lett av Christina Stave. Pressen samt representanter för hela näringen deltog och konferensen var således slutseminarium för studien. Länk med presentation; <http://lantbruketsarbetsmiljo.slu.se/gem/default.aspx?p=7>
 Kontakt med Jämställdakademin som har erbjudit sig att lägga ut den stora rapporten på deras hemsida: <http://www.lrf.se/om-lrf/uppdrag-och-vision/jamstalldhet/lrfs-jamstalldhetsakademi>.